

Никитюк Т. Л.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та
міжнародної економіки Луцького національного
технічного університету, Україна
tetyana-nykytyuk@i.ua

УДК 330.322.001.76

Баула О. В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та
міжнародної економіки Луцького національного
технічного університету, Україна
baula_olena@i.ua

Інноваційно-інвестиційний розвиток України: сучасні реалії та необхідні зміни

Анотація. У статті обґрунтовано прагнення української господарської моделі як інноваційно-інвестиційної. Проаналізовано структуру та основні джерела інвестиційних надходжень в економіку України. Дано якісні характеристики інвестиційного клімату країни. Аргументовано необхідність кардинальних реформ у напрямі покращення інноваційно-інвестиційного розвитку нашої держави. З огляду на це авторами запропоновано «піраміду реформ» та спосіб її реалізації за допомогою модифікованої синтетичної моделі інновацій.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна модель розвитку; інвестиційний клімат; інновації; інвестиції; економічні реформи.

Tetiana Nikityuk

PhD (Economics), Associate Professor, Lutsk National Technical University, Ukraine
75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine

Olena Baula

PhD (Economics), Associate Professor, Lutsk National Technical University, Ukraine
75 Lvivska Str., Lutsk, 43018, Ukraine

Innovative-investment development of Ukraine: modern realities and necessary changes

The economy of Ukraine is in the situation of bifurcation that causes the necessity of detailed analysis of situation at development of innovative-investment model and development of conception of reform. Progressive development of economy on the whole, and on innovative principles, requires considerable capital investments or investments. For Ukraine the increase of volumes of private investments is useful, as on hands a population has a handsome sum of cash's. The Ukrainian citizens do not hurry to convert the accumulated money in an investment. Research showed that the financial means of population did not carry an investment, rather «for a rainy day», and also an internal investment climate is characterized by many negative tendencies. Insufficiency of national investment resources stimulates the increase of the foreign investing. The considerable volume of investments in our country came from offshore zones, which in the conditions of transparent innovative-investment model is not successful and requires immediate reforms.

Authors offer the system of realization of reforms on the basis of extrapolation of «pyramid of necessity» A. of Maslow. The «pyramid of reforms» must include the stage-by-stage complex of realization of five events from a bottom to the mountain, namely: striven against a corruption on all levels, tax reform, financial reform, government program of support of small and midsize businesses, innovative-investment development of economy.

Conducting such model of reforms is possible by means of certain type of innovative model. It offers to use the modified synthetic model of innovations that includes the parallel and successive input of three events, ideas of reforms, favorable public opinion and their realization.

Keywords: Innovative-Investment Model; Investment Climate; Innovations; Investments; Economic Reforms

JEL Classification: B40, O10, O31, E62

Никитюк Т. Л.

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории и международной экономики
Луцкого национального технического университета, Украина

Баула Е. В.

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории и международной экономики
Луцкого национального технического университета, Украина

Инновационно-инвестиционное развитие Украины: современные реалии и необходимые изменения

Аннотация. В статье обосновано стремление украинской хозяйственной модели к инновационно-инвестиционной. Проанализирована структура и основные источники инвестиционных поступлений в экономику Украины. Дано качественные характеристики инвестиционного климата страны. Аргументирована необходимость кардинальных реформ в направлении улучшения инновационно-инвестиционного развития нашего государства. Учитывая это, авторами предложена «пирамида реформ» и способ ее реализации с помощью модифицированной синтетической модели инноваций.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная модель развития; инвестиционный климат; инновации; инвестиции; экономические реформы.

Постановка проблеми. Шлях розвитку людства складний і динамічний. У кожного покоління свої цілі й виклики, а також загальні тенденції, які впливають на господарські системи як окремих країн, так і світового господарства в цілому. Початок XXI ст. характеризується переплетенням трьох взаємозв'язаних процесів, а саме:

- по-перше, глобалізація і інтеграція домінують в усіх секторах;
- по-друге, світ поступово наближається до ідеї сталого економічного розвитку (розробленого ООН наприкінці 80-х років XX ст.), і, як показує дослідження О. Білоруса та Ю. Мацейко, «сталі розвиток означає інтегрування і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних і інноваційно-технологічних компонентів з тим, щоб максимізувати благополуччя людини в нашому сьогоденні без ускладнення можливостей для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [1];
- по-третє, просте розуміння того, що позитивний тренд економіки може забезпечити лише інноваційно-інвестиційна модель розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо інвестицій та інновацій в науковій літературі набували особливої ваги за умов економічної кризи та пошуку ефективних антикризових механізмів. Одними з перших у зарубіжному науковому просторі цими проблемами зацікавився Дж. М. Кейнс (Keynes, 1936) та Й. Шумпетер (Schumpeter, 1942). Сучасні проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку господарських систем розглядають П. Никитенко, Е. Найман, К. Бендукідзе та ін. Модель інноваційно-інвестиційного розвитку України представлена в дослідженнях В. Гейця, О. Амоші, О. Білоруса, Ю. Мацейко, С. Єрохіна, І. Лицур, Ю. Лимич, А. Дикої, А. Залевської-Шишак, та ін. Все ж українська економіка перебуває в стані біфуркації, (відповідно до досліджень С. Єрохіна, у точці біфуркації система немовби «коливається», «роздвоюється» щодо вибору майбутнього напрямку розвитку [2, 31]), що зумовлює потребу поглибленого аналізу нинішньої ситуації в розвитку інноваційно-інвестиційної моделі та вироблення концепції її реформування.

Метою статті є визначення проблем у розвитку інноваційно-інвестиційної моделі в Україні та пропозиції можливих шляхів та методів її вдосконалення.

Основні результати дослідження. Місце і роль країни у сучасному глобалізованому світі залежить від того, який сегмент світового ринку вона контролює. Сучасний світовий ринок характеризується значною олігополізацією. Впускати нового учасника у цей закритий конгломерат світові гравці не поспішають. За таких умов найбільш оптимальний варіант виходу на міжнародні ринки – це сформувати ринок ефективної конкуренції або інноваційної монополії. Й. Шумпетер (Schumpeter, 1942) писав: «Будь-яка успішна інновація веде до монополії, а будь-яка монополія сприяє інновації» [3, 417]. Шлях інновацій, заснованих на національних традиціях, менталітеті та власному ресурсному потенціалі, дозволив незалежним, малорозвиненим колишнім колоніям перетворитися в 1970–80-х рр. на «азійських тигрів». Згодом досвід азійської четвірки переріс у чотири хвилі розвитку нових індустріальних країн на усіх континентах та вивів їх у світові лідери за окремими товарними групами на світовому ринку олігополій.

Як стверджує О. І. Амоша, сучасна інноваційно-інвестиційна політика держави має бути спрямована на поступове формування дієздатного інноваційно-інвестиційного потенціалу стійкого розвитку України [4, 240]. А. П. Дика та А. Д. Залевська-Шишак у дослідженні моделей промислової політики як одну з моделей виділяють «інноваційну», що передбачає всебічну підтримку інноваційно орієнтованого бізнесу [5, 34].

Не варто забувати, що в епоху глобалізації господарська система набуває рис багаторівневого і достатньо різностороннього організму, іншими словами, стає асиметричною. Асиметрія проявляється на усіх рівнях та піднімає питання збалансованого інноваційно-інвестиційного розвитку окремих регіонів держав. На думку І. М. Лицур та

Ю. В. Лимич, державна інноваційно-інвестиційна політика повинна формуватися з урахуванням регіональних інвестиційних програм. Включені до державної програми інвестиції реалізовуватимуться, а об'єкти будуватимуться, в конкретних регіонах, економічні інтереси яких слід враховувати повною мірою [6].

Поступальний розвиток господарства в цілому, і на інноваційних засадах передусім, вимагає значних капітальовкладень або інвестицій. Першочерговим завданням ефективного менеджменту має стати комплексне поєднання залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій.

Аналіз даних Державної служби статистики України показує, що у структурі капітальних інвестицій переважають власні інвестиції підприємств та організацій. Упродовж всього часу незалежності України суттєвих змін у структурі капітальних інвестицій не відбувалося: в середньому частка власних коштів підприємств та організацій коливалася у межах 60–70% [7]. Незначною є частка інвестиційних вкладень населення (біля 11%), які спрямовувалися переважно в житлове будівництво. Така ситуація є неприпустимою у країні, що декларує інноваційно-інвестиційну модель соціальної економіки.

Відповідно до «Загальної теорії» Д. М. Кейнса (Keynes, 1936), основою державної антикризової політики, має слугувати концепція «повної зайнятості», заснована на «ефективному попиті». За словами видатного англійця, «ефективний попит – це сукупний дохід (або виручка), який підприємці розраховують отримати у відповідності до того рівня поточної зайнятості, який вони вирішують надати» [8, 176]. Повна зайнятість та ефективний попит гарантують позитивний тренд економіки країни через механізм росту особистого споживання та виробничого споживання (інвестування). Д. М. Кейнс стверджує, що поточні інвестиції рівні заощадженням, тобто є «тією частиною доходу за даний період, що не була використана для споживання» [8, с.183]. Автор концепції наголошує на прямих приватних інвестиціях. Для України збільшення обсягів приватних інвестицій є конче необхідним.

Керуючий партнер інвестиційної компанії Capital Times Ерік Найман написав, що НБУ з незрозумілих причин продовжує стрімкими темпами вливати в економіку готівкову гривню з темпами приросту 24% річних, що стабільно підігріває девальвацію гривні і підтримує відтік вкладників із банків. «НБУ зараз, свідомо чи ні, провокує зростаючу доларизацію України. Порівняйте – зараз в обігу знаходиться 282 млрд грн, або менш як 15 млрд дол. за поточним курсом чорного валютного ринку. При цьому на руках у населення знаходиться кілька десятків мільярдів готівкових доларів. Зрозуміло, що в таких умовах процвітає тіньова економіка за рахунок постійного пригноблення білої економіки», – зазначив Е. Найман [9]. Українські громадяни не поспішають перетворювати свої значні заощадження на приватні інвестиції.

Внутрішній інвестиційний клімат визначається багатьма якісними характеристиками, зосередимо увагу на двох із них – інституціональних та економічних (рис. 1.).

В нинішніх умовах функціонування внутрішнього інвестиційного ринку найбільш дієвим та доступним для широкого кола потенційних національних інвесторів стало гасло: «Купуйте українське». Ситуація, що склалася, потребує негайних і радикальних змін.

Недостатність національних інвестиційних ресурсів спонукає дедалі частіше звертатися до закордонних джерел. Від часу отримання незалежності і донині інвестиційний клімат в Україні можна характеризувати словами: «бажав би бути кращим». За даними Державної служби статистики України, частка коштів іноземних інвесторів у капітальних інвестиціях за джерелами фінансування у 2010–2013 рр. була незначною, та спостерігалася негативна динаміка. Якщо у 2010 р. вона склала 2,1%, то у 2013 р. – 1,8%, а найвищим цей показник був у 2011 р. – 2,8%, що можна пояснити підготовкою до «Євро-2012» [7].

Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну у 1995–2014 рр. подано на рис. 2.

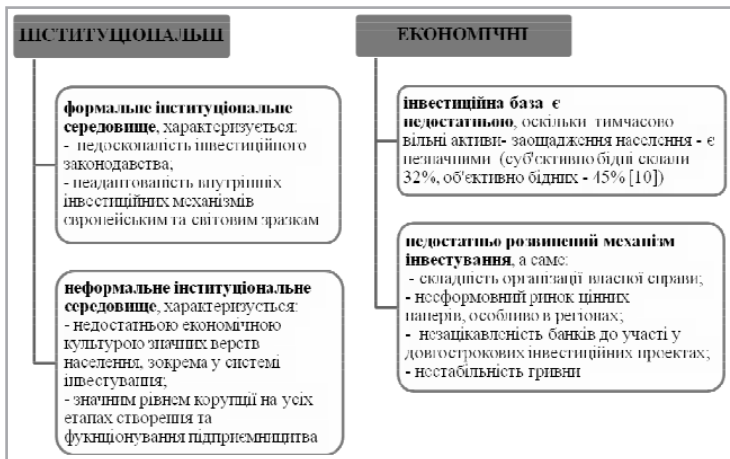

Рис. 1. Якісні характеристики формування внутрішнього інвестиційного клімату
Джерело: Складено авторами

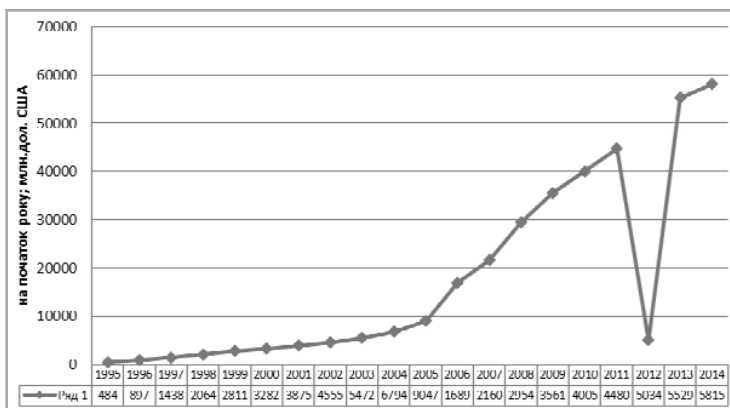

Рис. 2. Динаміка обсягу ПІІ в Україні у 1995–2014 рр.
Джерело: Складено авторами за [7]

Як видно, в 1995–2004 рр. спостерігалася незначна позитивна динаміка ПІІ, в 2005–2011 рр. бачимо суттєвий притік ПІІ, що можна пояснити покращенням інвестиційного клімату після «Помаранчевої революції» (підвищення тогочасних інвестиційних рейтингів України, на наш погляд, виглядало швидше авансованим, ніж реальним). Суттєве падіння обсягів ПІІ спостерігалася у 2012 році, що може пояснюватися невиправданими надіями іноземних інвесторів на покращення інвестиційного клімату до «Євро-2012». ПІІ в економіку України за країнами світу подано у табл.

З таблиці видно, що значний обсяг інвестицій в нашу країну надходить із офшорних зон (Кіпр, Віргінські острови, Беліз тощо), а це в умовах виваженої, прозорості та інноваційно-інвестиційно спрямованої економіки є неприпустимим. Таку ситуацію варто виправляти. Щоб покращити інвестиційний клімат України, варто провести комплексні реформи. За словами видатного реформатора Грузії в 2004–2008 роках К. Бендукідзе (Bendukidze, 2014), «Якщо не проводити реформи, країни не буде. Якщо проводити реформи, є шанс урятувати Україну. Бездіяльність – смерть, дія може врятувати, і вибір тут – за народом і за елітою. Зрозуміло, що люди бояться діяти радикально» [11].

Ніхто не заперечуватиме того, що за 24 роки незалежності Україна перебувала у стані перманентного реформування. Не варто вважати, що абсолютно всі реформи були неефективними. Чому ж тоді немає позитивного ефекту від їх проведення та не спостерігається покращення інвестиційного клімату в країні? Це питання аж ніяк не є риторичним. Відповідь полягає у послідовності проведення реформ. Одна вдало спланована та реалізована реформа конче вимагає проведення додаткових реформ у суворій послідовності (ранжування реформ) та у певний час.

Висновки. Можемо стверджувати, що запорукою феномену «економічного дива» виступають вдало сплановані та проведені комплексні реформи з наголосом на інноваційно-інвестиційній моделі розвитку економіки.

Пропонуємо встановити певну залежність у перебігу реформ, спрямованих на покращення інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні, шляхом екстраполяції «піраміди потреб» А. Маслоу (Maslow, 1943) в реформаторську площину. Теорія мотивації по А. Маслоу була сформульована у 40-х роках минулого століття. У людей, згідно цієї теорії, постійно виникають різні потреби, які можна об'єднати в групи ієрархії. А. Маслоу виділяв п'ять таких груп і представив їх у вигляді піраміди [12].

Пропоновану нами «Піраміда реформ», подано на рис. 3.

Якщо порушувати послідовність «Піраміди реформ», то пропонувані зміни втрачають будь-який сенс, і результату чекати марна справа. Послідовність проведення реформ можна підкріпити порадами К. Бендукідзе (Bendukidze, 2014): «Ваше завдання – розірвати замкнуте коло. Ви повинні зненавидіти корупцію. Якщо цього не відбудеться, то цей цикл буде повторюватися. І ви будете неможливою країною» [13].

Реалізовано комплексну «Піраміду реформ» можна за допомогою певного виду інноваційної моделі. Академік Інституту економіки НАН Білорусі П. Нікітенко у своїх дослідженнях виділяє три моделі інноваційних циклів: лінійну аналітичну модель, ланцюгову аналітичну модель та синтетичну, яка передбачає використання інтегрованої компонентної залежності [14, 344]. Якщо в лінійній моделі спостерігається проста послідовність фаз, то в синтетич-

	Обсяги прямих інвестицій (млн. дол. США)					
	01.07.2006	у % до підсумку	01.07.2013	у % до підсумку	01.07.2014	у % до підсумку
Усього	18384,0	100,0	55318,2	100,0	50021,8	100,0
у тому числі						
Кіпр	2042,9	11,1	17928,5	32,4	15699,4	31,4
Німеччина	5503,2	29,9	6165,3	11,1	5943,0	11,9
Нідерланди	1178,6	6,4	5376,1	9,7	5349,9	10,7
Російська Федерація	906,8	4,9	3822,7	6,9	3051,9	6,1
Австрія	1506,3	8,2	3196,3	5,8	2782,8	5,6
Велика Британія	1435,5	7,8	2697,2	4,9	2417,9	4,8
Віргінські Острови (Брит.)	777,6	4,2	2418,4	4,4	2054,7	4,1
Франція	448,8	2,4	1808,4	3,3	1741,0	3,5
Швейцарія	436,6	2,4	1183,1	2,1	1373,2	2,7
Італія			1122,7	2,0	1082,0	2,2
США	1322,0	7,2	895,4	1,6	890,2	1,8
Польща	251,6	1,4	945,3	1,7	826,7	1,7
Беліз			1003,8	1,8	771,0	1,5
Інші країни	2574,1	14,1	6755,0	12,3	6038,1	12,0

Примітка. (*) – наведено ПІІ в акціонерний капітал.
Джерело: Складено за даними [7]

Рис. 3. «Піраміда реформ»
Джерело: Розроблено авторами

ній їх просування одна за одною відбувається тільки на початковому етапі. Подальші процеси розвиваються паралельно, взаємно ускладнюються внаслідок наявності зворотних зв'язків, які створюють можливість розгалуження, а отже, виникають нові інноваційні можливості. Пропонуємо використовувати модифіковану синтетичну модель інновацій, яку представлено на рис. 4.

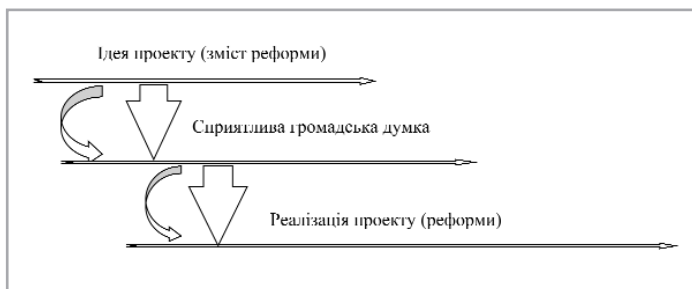

Рис. 4. Модифікована синтетична модель інновацій
Джерело: Розроблено авторами

Реалізація такої комплексної програми реформ дозволить посилити не лише інституціональні та економічні складові інвестиційного клімату, а й забезпечити ще один важливий аргумент – покращення іміджу України у світі. Україна має унікальний шанс розірвати «замкнуте коло» реформізму та популізму й розпочати рух по історичній висхідній спіралі (Л. Гумельов писав: «Шлях історичного розвитку – це величезна спіраль» [15, 18]).

Хотілося б завершити дослідження пророчими словами І. Я. Франко, що «... поступ (авт.: прогрес або інноваційно-інвестиційний розвиток) не тримається єдиного місця, а кочує світом. З незрозумілих причин він залишає одну країну і переїжджає до іншої. До України поступ поки не доїжджав» [16]. Зробімо так, щоб поступ врешті дійшов і до нас та став основою інноваційно-інвестиційної моделі розвитку нашої країни.

Література

- Білурус О. Імперативи сталого розвитку в епоху глобалізації [Електронний ресурс] / О. Білурус, Ю. Мацейко // Економічний часопис. – 2002. – Режим доступу до ресурсу : <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390>.
- Ерохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). Наук. монографія. / С. А. Ерохін. – Київ : «Світ знань», 2002. – 528 с.
- Шумпетер Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Йозеф А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Ружижкий, П. Тарашук. – К. : Основи, 1995. – 528 с.
- Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: нац. доп. / О. І. Амоща [та ін.] ; заг. ред. В. М. Гейць [та ін.] ; НАН України. Секція суспільних і гуманітарних наук. – Київ : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
- Дика А. П. Трансформація моделі промислової політики задля забезпечення економічного розвитку України / А. П. Дика, А. Д. Залевська-Шишак. // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 7–8. – С. 32–35.

- Лицур І. М. Чинники формування інноваційно-інвестиційної політики сталого розвитку [Електронний ресурс] / І. М. Лицур, Ю. В. Лимич // Ефективна економіка. – 2013. – № 9. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
- Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег / Д. Кейнс // Антология экономической классики. Предисловие, составление И.А. Столярова. / Д. Кейнс. – Москва : «ЭКОНОМ», «Ключ», 1993. – С. 137–435.
- На руках у населення знаходиться кілька десятків мільярдів доларів – експерт [Електронний ресурс] // ЕКОНОМІКА / ФІНАНСИ. – 2014. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/1022219-narukah-u-naselennya-znahoditsya-kiлька-desyatkiv-milyardiv-dolariv-ekspert.html>.
- Рибальченко К. Життя за принципом «лише б не гірше» [Електронний ресурс] / Катерина Рибальченко. // News-On. – 2013. – Режим доступу : <http://www.news-on.com.ua/finansovi-novyny/1317-jittia-za-principom-lishe-b-ne-girshe.html>.
- Бендукідзе К. Якщо не проводити реформ, країни не буде [Електронний ресурс] / Каха Бендукідзе. – 2014. – Режим доступу : <http://meest-online.com/>.
- Маслоу А.Г. Теория человеческой мотивации (1943). Первоначально отпечатан в Psychological Review, 50, 370–396. [Електронний ресурс] / Четвертаков С. А. Перевод на русский язык. – 2013. – Режим доступу : http://sergeychet.narod.ru/bibl_psy/hummotiv1943.htm.
- Бендукідзе К. Украина установила несколько мировых рекордов по идиотизму [Електронний ресурс] / Каха Бендукідзе. – 2014. – Режим доступу : <http://glavcom.ua/>.
- Никитенко П. Г. Обеспечение инновационного процесса – императив стратегии развития единого экономического пространства / П. Г. Никитенко. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : Наук. журнал. – 2004. – № 3 – 4. – С. 342–350.
- Гумилев Л. Н. Поиски вымышленного царства / Л. Н. Гумилев. – Москва : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 457 с.
- Франко І. Я. Що таке поступ [Електронний ресурс] / І. Я. Франко // Зібрання творів у 50 томах. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 45. – Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Franko/Franko_Postup.pdf.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2015

References

- Bilorus, O., Matseiko, Y. (2002). Imperatives steady development in the epoch of globalization. *Ekonomicnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*. Retrieved from <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390> (in Ukr.)
- Yerokhin, S. (2002). *Structural transformation of national economy (theoretical methodological aspect)*. Kyiv: «World of knowledge» (in Ukr.)
- Shumpeter, Y. (1995). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Kyiv: Osnovy (in Ukr.)
- Amosha, O. (et all) (2009). *Socio-economic state of Ukraine: consequences for people and state. National report*. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine. Section of social and humanitarian sciences (in Ukr.)
- Dyka, A., Zalievska-Shyshar, A. (2014). Industrial policy molel transformation for Ukraine's economic development ensuring. *Ekonomicnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 7-8(1), 31-35 (in Ukr.)
- Lytsur I., Lymych Y. (2013). Factors of innovation-investment for sustainable development. *Efektivna ekonomika (Effective Economy)*, 9. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/> (in Ukr.)
- State Service of Statistics of Ukraine (2014). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. (in Ukr.)
- Keynes, D. *General theory of employment, percent and money*. In: *An thology of the economic classics*. (1993). Moscow: «Ekonov», «Kliuch», 137-435 (in Russ.).
- On hands of population, there are ten milliards of dollars: expert (2014). Retrieved from <http://economics.unian.ua/finance/1022219> (in Ukr.)
- Rybalchenko, K. (2013). *Life by principle «only no bad»*. Retrieved from <http://www.news-on.com.ua/finansovi-novyny/1317> (in Ukr.)
- Бендукідзе, К. (2014). *If there is absence of reforms, a country will disappear*. Retrieved from <http://meest-online.com/> (in Ukr.)
- Maslow, A. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Translation of Chetvertakov S. Retrieved from http://sergeychet.narod.ru/bibl_psy/ (in Russ.)
- Бендукідзе, К. (2014). *Ukraine set a few world records of idiocy*. Retrieved from <http://glavcom.ua/> (in Russ.)
- Nikitenko, P. (2004). Providing of innovative process is an imperative of strategy of development of single economic space. *Stratehiya rozvytku Ukrainy (ekonomika sotsiologia pravo)*. (Strategy of Development of Ukraine (Economy, Sociology, Law)). 3-4, 342-350 (in Russ.).
- Gumilev L. *Searches of the invented reign*. (2002). Moscow: LTD «Publishing House ACT» (in Russ.).
- Franko I. (1976). *What is progress?* Retrieved from <http://www.franko.lviv.ua/> (in Ukr.)

Received 25.02.2015